

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.322

Є.В. Алімпієв

Університет економіки і права "КРОК", м. Київ

ІННОВАЦІЙНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХНЬОГО ПОДОЛАННЯ

© Алімпієв Є.В., 2007

Вивчаються проблеми реалізації державної політики інноваційного розвитку економіки України. Великою мірою державне стимулювання інноваційних процесів гальмується суперечливістю програм та заходів, що пропонуються урядом для виведення економіки на інноваційний шлях розвитку. Проаналізовано основні програмно-цільові документи уряду України щодо інноваційного розвитку, визначено окремі недоліки та суперечності цих заходів, запропоновано шляхи їхнього удосконалення.

The article examines the problems of realization of government policy of innovative development of the Ukraine's economy. In a greater measure government stimulation of innovation processes is showed down by discrepancy of programs and actions which are proposed by the government for the transference of the economy on the innovative way of development. The article analyzes basic program-aimed documents of the Ukraine's government about the innovation development, some disadvantages and discrepancies of these actions are defined and ways of their improvement are proposed.

Постановка проблеми

З подоланням тривалої трансформаційної кризи і досягненням з 2000 р. позитивних приростів ВВП новий імпульс одержало обговорення проблем якісної зміни джерел зростання і створення інноваційної моделі розвитку економіки України. Однак визнання урядом важливості інновацій та необхідності їхньої реалізації не вирішує проблеми на практиці – інвестиції у технічні нововведення в Україні є мізерними. Тому дослідження якісної складової програмно-цільових документів, які визначають стратегічні завдання інноваційної політики держави, є необхідним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Інноваційний напрямок розвитку як стратегічний пріоритет державної політики України був проголошений ще у Посланні Президента України до Верховної Ради України за 2001 рік [1]. Проблеми переходу України на інноваційний шлях розвитку досліджуються у багатьох працях вітчизняних вчених. Так, питання державного регулювання інноваційної діяльності, розроблення інноваційної моделі розвитку України та аналіз ефективності впроваджуваних заходів розглянуто у роботах В. Гейця, Б. Кваснюка, С. Кирєєва, А. Філіпенка [2; 3].

Постановка цілей

Вивчення програмно-цільових документів уряду України, визначення їхніх суперечностей та недоліків передбачає оцінку і порівняння цих документів на предмет:

- виділення першочергових пріоритетів інноваційного розвитку України,
- визначення причин відставання від попередньо встановлених індикаторів,
- формулювання рекомендацій щодо подолання окремих проблем та покращання загальної ситуації.

Виклад основного матеріалу

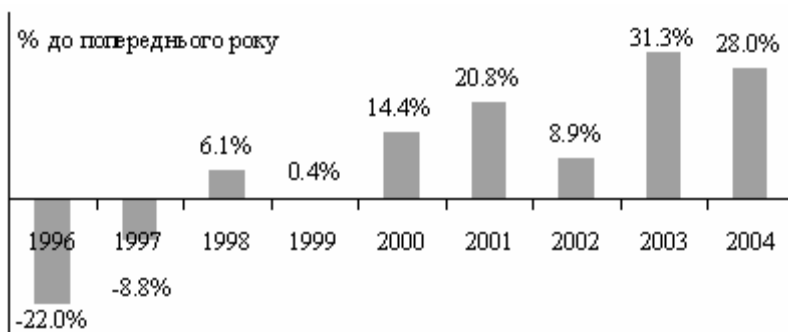
Поточний стан інноваційної діяльності в Україні є незадовільним. Навіть загальний рівень інвестицій на одну особу в Україні є чи не найменшим серед постсоціалістичних країн-сусідів (табл. 1).

Валове нагромадження основного капіталу на одну особу, дол. США

Країна	2000	2001	2002	2003	2004
Угорщина	1064	1227	1710	1962	2529
Польща	1104	1047	1022	1065	1438
Румунія	265	347	439	593	841
Туреччина	606	323	399	559	793
Росія	299	384	420	565	752
Болгарія	250	307	397	552	712
Білорусь	195	247	302	437	637
Україна	126	157	169	218	313
Молдова	47	57	63	83	132

Джерело: розраховано автором за даними МВФ [4]

Зазвичай в трансформаційних економіках на етапі післякризового зростання спостерігаються випереджувальні темпи приросту макроекономічних показників, які до цього були на порівняно низькому рівні. Хоча від початку післякризового зростання (2000 рік) інвестиції в Україні зростали із темпами, більшими за ВВП, порівняно із іншими країнами ці темпи є, безперечно, явно недостатніми (див. рисунок).

Інвестиції в основний капітал. Темпи зростання до відповідного періоду попереднього року у порівнянних цінах. За даними Держкомстату України.

Так, за даними табл. 2, у 2004 році темп приросту інвестицій на особу в Україні становив 43,5%, що є близьким до показників Румунії та Туреччини, де інвестиції у абсолютному вимірі є значно більшими. Проте у Молдові, – країні з низьким рівнем інвестицій, темп приросту інвестицій у 2004 році становив 60,1% (табл. 2).

За даними Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році” динаміка інноваційної діяльності у 2005 році є негативною за низкою показників. Спостерігалось скорочення інвестицій у інноваційно орієнтовані галузі промисловості, зокрема, у машинобудування. Зменшилася кількість інноваційних підприємств та ще більше скоротилася кількість інноваційних видів продукції та придбання нових технологій [5].

Таблиця 2

Темп приросту валового нагромадження основного капіталу на одну особу, дол. США

Країна	2000	2001	2002	2003	2004
Угорщина	1.1	15.3	39.3	14.8	28.9
Польща	9.0	-5.1	-2.4	4.2	35.0
Румунія	11.2	30.8	26.7	35.1	41.8
Туреччина	30.1	-46.8	23.6	40.2	41.9
Росія	70.8	28.6	9.4	34.7	33.0
Болгарія	8.9	22.8	29.3	38.9	29.1
Білорусь	-21.2	27.0	22.1	44.7	46.0
Україна	29.0	24.5	8.2	28.6	43.5
Молдова	2.2	22.5	9.7	31.8	60.1

Джерело: розраховано автором за даними МВФ [4]

На нашу думку, такий критично незадовільний стан інновацій спричинений суперечливою інноваційною політикою.

Підтверджує цю думку вивчення таких програмно-цілевих документів, як:

- Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України” за 2003, 2005 роки;

- Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 роки;
- Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки;
- Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки);
- Довгострокова стратегія розвитку України та пріоритети діяльності Уряду на 2006–2007 роки.

Загалом виявлена непослідовність пропонованих заходів, ухвалення нових документів без належного аналізу виконання старих, надмірно декларативний характер, а подекуди еклектичність пропонованих заходів. З недоліків вивчених документів ми виділяємо такі.

- Немає об’єктивних критеріїв оцінки успішності реалізації інноваційної політики. Так, у Посланні Президента України до Верховної Ради України за 2003 рік констатується активізація інноваційної діяльності в Україні у 2000–2003 рр. Підтверджується цей факт статистикою щодо кількості підприємств, які впроваджували інновації. Проте самі наведені цифри свідчать швидше про зворотнє – скільки-небудь істотного підвищення інноваційної активності в зазначений період не спостерігалось: у 2001, 2002 роках кількість інноваційних підприємств зросла на 0,8 та 0,2% відповідно, а у 2003 році кількість інноваційних підприємств навіть зменшилась на 17,8% [6, с. 35].

- Неоднозначними є оцінки інноваційної діяльності, що пояснюється відсутністю чітких критеріїв оцінки. Так, у межах досліджуваних програмно-цілевих документів оцінки інноваційної діяльності в Україні за останні роки варіюють від “екстенсивного характеру інноваційних процесів” та “низького рівня інноваційної активності” до висновку про “відсутність будь-яких інноваційних процесів” [7, с. 113; 5, с. 63].

- Нечітко визначеними є заходи реалізації інноваційної політики. Так, для подолання низького рівня фінансування інноваційної діяльності пропонується “створення ефективної інноваційної інфраструктури” [6, с. 36].

- Відзначається невідповідність цілей та заходів інноваційної політики держави. Наприклад, проблема відсутності венчурного капіталу навряд чи може бути вирішена відновленням діяльності галузевих та регіональних інвестиційних фондів та розробленням механізмів стимулювання добровільних внесків підприємств та інвесторів до таких фондів [6, с. 36].

- Неурахування особливостей українського економічного та інституційного середовища як того, що ускладнюватиме перетворення заходів на цілі інноваційної політики.

- Брак інформації щодо конкретних заходів інноваційної політики, строків та виконавців зумовлює надмірно декларативний характер Послання Президента України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2005 році” [8]. До того ж, порівняно з Посланням Президента за 2003 рік можна констатувати незмінність низки заходів інноваційної політики. На фоні фактичного уповільнення інноваційної діяльності у 2005 році це навряд чи можна пояснити обґрунтовано. Є необхідність додаткового обґрунтування з наданням інформації про фактично реалізовані заходи; оцінкою отриманих результатів, аналізом перешкод, позитивних та негативних аспектів реалізованих заходів та аргументацією на користь продовження/повторення пропонованих дій.

Вивчення і порівняння програм інноваційного розвитку та фактичного стану інноваційної діяльності в Україні свідчить про необхідність вироблення однозначних критеріїв оцінювання інноваційного розвитку, реалістичності, конкретизації та узгодженості державної інноваційної політики.

Однозначність критеріїв оцінювання інноваційної діяльності та їхня порівнянність з критеріями, прийнятими у інших країнах, дає змогу правильно визначити пріоритети державного регулювання інновацій та виявляти “слабкі місця” у практичній реалізації інноваційних програм.

У створенні чітких критеріїв оцінки інноваційної діяльності доцільно користуватись іноземним досвідом. Так, М. Портер та С. Стерн у своєму дослідженні для Звіту про світову конкуренцію 2003–2004 рр. розробили і використали оригінальну методику оцінки національного інноваційного потенціалу країни [9, с. 27]. Єдиний індекс національного інноваційного потенціалу країни об’єднує:

- індекс діяльності та впровадження стратегій;
- індекс зв’язків у сфері інновацій;
- індекс інноваційності середовища;
- індекс політики у сфері інновацій;
- індекс наявності вчених та інженерів;
- індекс інноваційної придатності.

У рейтингу країн за індексом національного інноваційного потенціалу станом на 2003–2004 рр. Україна займає 49 позицію з 78 і входить у групу з Росією, Румунією та Болгарією.

Розробляючи цю методику оцінювання, автори враховували існування як концептуальних, так і технічних розходжень у оцінці інновацій між країнами. Тому методика є вже адаптованою для застосування в умовах різних країн, зокрема в Україні. Єдиний індекс національного інноваційного потенціалу та його складові можуть бути використані для конкретизації критеріїв оцінювання інноваційної діяльності в Україні.

Реалістичність. Закладаючи ті чи інші заходи в державні програми інноваційної політики, необхідно враховувати значне коло об'єктивних чинників, від яких залежить успішність запропонованих дій. Разом з тим, багато чинників як, наприклад, зовнішньоекономічна кон'юнктура, світові ціни, зовнішній попит на інноваційну продукцію, є поза впливом держави. Враховувати ці обставини необхідно, моделюючи різні сценарії реалізації тих чи інших заходів з урахуванням ймовірності їхньої успішності.

Конкретизація. У контексті конкретизації ключовими завданнями інноваційної політики повинні стати створення і розвиток технопарків і залучення прямих іноземних інвестицій. Одночасне вирішення цих завдань необхідне для збалансованого зростання пропозиції та попиту інноваційної продукції.

Питання, пов'язані з роллю держави та окремих інституцій у реалізації програм розвитку технопарків та залучення прямих іноземних інвестицій, є постійним об'єктом дискусій та лобювання на державному рівні. Адже ці елементи інноваційної моделі розвитку є джерелом економічної могутності та майбутнього добробуту. Невипадково у економічних частинах виборчих програм більшості політичних партій України 2006 року є певні пропозиції щодо реалізації моделі інноваційного розвитку. Але помітно більше уваги інноваціям приділено у програмах блока “Наша Україна” та Партії регіонів України [10].

Узгодженість. Як відзначають вітчизняні та іноземні фахівці, в Україні не бракує законів та інших законодавчих актів про інновації, науку та технології. Однак заходи уряду є занадто розпорошеними, пріоритети нечітко визначеними, ресурси нескоординованими [9, с. 30]. Для того, щоб програми інноваційного розвитку дали практичні результати, всі “відомчі ініціативи” з регулювання інноваційної діяльності у законодавчій, фінансово-грошовій, зовнішньоекономічній сферах мають безпосередньо сприяти вирішенню ключових завдань інноваційної політики.

Висновки

Розробляючи програми розвитку інноваційної політики українського уряду на сучасному етапі, необхідно істотно змінити такі її складові та характеристики:

- посилити реалістичність запропонованих заходів, проаналізувавши різні можливі варіанти – оптимістичні та песимістичні – реалізації інноваційної політики;
- визначити мету державної інноваційної політики на коротку і тривалу перспективу;
- узгодити мету і заходи (тактичні і стратегічні) для кожного етапу програми;
- розробити і впровадити систему критеріїв оцінки результатів і заходів їхнього коригування;
- запровадити аналіз чинників сприяння та протидії (SWOT-аналіз) реалізації інноваційної тактики та стратегії.

Перспективи подальших досліджень

Результати дослідження проблем та суперечностей державної політики регулювання інноваційної діяльності в Україні можуть бути використані у роботі відповідних державних інституцій з приводу удосконалення чинних та розроблення нових програмно-цільових документів, які регламентують стратегію інноваційного розвитку України.

1. *Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки.* 2. *Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / За ред. А.С.Філіпенко, В.С. Будкіна, А.С. Гальчинського та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.* 3. *Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.* 4. *International Monetary Fund – International Financial Statistics.* – <http://www.imf.org>; 3. *Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України за 2005 рік”.* 5. *Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє і зовнішнє становище України за 2003 рік”.* 6. *Стратегія економічного і*

соціального розвитку України на 2004-2015 рр. “Шляхом Європейської інтеграції”. 7. Рахманін С. Звичайна ригідність // Дзеркало тижня. – Вип. 5 від 11-17.02.2006. – <http://www.zn.kiev.ua>. 8. Україна: конкурсування у світовій економіці. Стратегії успіху. Публікація проекту БІЗПРО. К., 2005. – <http://www.bizpro.org.ua>. 9. Аналіз фінансово-економічних наслідків програм та дій політичних партій (блоків) України. УТФА, К., 2006. – www.usfa.org.ua.

УДК 378: 330.341.1.

В.П. Антонюк

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Донецьк

ОСВІТНІЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЙНЯТИХ ЯК ЧИННИК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

© Антонюк В.П., 2007

Проаналізована динаміка показників інноваційної діяльності промисловості України. Обґрунтовано, що погіршення результатів інноваційної діяльності зумовлено недостатнім освітнім потенціалом працівників промисловості та повільним оновленням їхнього освітньо-кваліфікаційного рівня, низьким рівнем інноваційної активності працівників та незадовільним використанням наявного освітнього потенціалу.

The article analyzes dynamics of industrial innovative activities rates in Ukraine. It is grounded that the reasons for decline in innovative activities are insufficient educational potential of industrial employees and slow process of their advanced training, low level of employees innovative activities and insufficient use of their existing educational potential.

Постановка проблеми

В умовах формування постіндустріального суспільства забезпечення конкурентоспроможності економіки України, при інтеграції її у світовий економічний простір, можливе лише на засадах динамічного розвитку інноваційних процесів. Однак в Україні спостерігається протилежна тенденція – зменшуються обсяги інноваційної діяльності, що перешкоджає прогресивному розвитку країни. Тому не випадково серед стратегічних завдань сьогодення Президент України назвав завдання підвищення інноваційної спрямованості економіки. “Інтеграція у світовий економічний простір вимагає підвищення частки інноваційної продукції та збільшення обсягів надання високотехнологічних послуг. Наше завдання – використавши свій науковий потенціал, стати врівень з розвинутими країнами світу. Для цього ми повинні значно більше вкладати у людські ресурси, підвищення їх кваліфікації, дослідження і розробку нових технологій” [1, с. 14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблеми інноваційного розвитку України доволі активно досліджують вітчизняні науковці. В публікаціях Б. Патона, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Лапко, А. Савчука та багатьох інших дослідників аналізуються проблеми, умови та перспективи інноваційного розвитку економіки України. Однак треба відзначити, що у більшості наукових праць переважно аналізують технічні, організаційні, інституціональні чинники інноваційних процесів. Вплив соціальних чинників на інноваційну активність є менш дослідженим. Практично відсутня кількісна оцінка впливу на інноваційні процеси окремих чинників.

Постановка цілей

Метою статті є оцінка впливу на інноваційний розвиток промисловості освітнього потенціалу зайнятих та визначення напрямів посилення соціальної складової інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу

Промисловість є провідною галуззю сучасної економіки України. Водночас вона є локомотивом інноваційного розвитку всієї національної економіки, адже тут створюються матеріально-технічні засоби інноваційної діяльності, освоюються новітні технології та випуск інноваційної продукції.